

Левко О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоеелліністики
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-1259-0410>

ВІДТВОРЕННЯ «ЛЕКСИКОНУ ГОРДОСТІ» У ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ І СТАРОУКРАЇНСЬКИХ БІБЛІЙНИХ ПЕРЕКЛАДАХ РАННЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано відтворення української лексики на позначення аксіологічної антицінності *гордість* у біблійних пам'ятках ранньомодерної України, написаних церковнослов'янською і староукраїнською «простою мовою», у зіставленні із сучасними українськими перекладами Нового Завіту. Доведено, що становлення українського аксіологічного тезаурусу нерозривно пов'язане з конфесійною писемністю XVI–XVII століть. У текстах конфесійного стилю ранньомодерної доби вперше фіксується тенденція до взаємодії лексем староукраїнської «простої мови» («руської мови») та церковнослов'янізмів для позначення моральних категорій. Дослідження вербалізації поняття гордості у біблійних текстах виявляє сталі зв'язки між українським мовним узусом і грецьким оригіналом Нового Завіту, що підтверджує необхідність застосування лінгвокомпаративного підходу до дослідження аксіологічних доміант тезаурусу української мови. У статті обґрунтовано важливість розгляду етичних понять у межах бінарних опозицій на текстуальному, лексичному та семантичному рівнях, що зумовлено дихотомічною природою християнської аксіології. Простежено відтворення «грецького лексикону гордості» у церковнослов'янських і староукраїнських перекладах Нового Завіту, зокрема в Острозькій Біблії, Львівському Апостолі, Біблії Франциска Скорини, Пересопницькому Євангелії, Крехівському Апостолі; зіставлено мовний узус «лексикону гордості» у сучасних біблійних перекладах українською мовою. Встановлено, що сучасна українська релігійно-етична лексика є результатом тривалого процесу рецепції та трансформації староукраїнської, церковнослов'янської та грецької мовних традицій.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у залученні корпусної лінгвістики та розширенні компаративного аналізу аксіологічних лексем в українській, церковнослов'янській та грецькій мовах Нового Завіту.

Ключові слова: перекладознавство, біблійний переклад, семантика, еквівалентність, українська мова, церковнослов'янська мова, грецька мова Нового Завіту, аксіологічна лінгвістика, конфесійний дискурс, етична лексика, гордість, смирення.

Постановка проблеми. Кожна епоха характеризується своїми цінностями, які формують аксіосферу певної культури. У духовній культурі ранньомодерної України домінують християнські цінності, що підтверджується численними даними мови, культури, філософії та історії XVI–XVII ст. Будь-які цінності існують у бінарних опозиціях з антицінностями, відо-

бражаючи в такий спосіб дихотомічність людського мислення. Етичні цінності представлено в опозиціях чеснот і пороків або позитивних і негативних характеристик внутрішнього світу людини.

У християнських творах доби пізньої античності було розвинуто вчення про сім головних чеснот і пороків, які були згруповані за принципом бінарної опозиції *етична цінність* – *антицінність*, наприклад, *цнотливість* – *розпуста*, *лагідність* – *гнів*, *смирення* – *гордість* тощо. Внаслідок християнізації Європи та поширення освіти й книжного слова ці релігійно-етичні цінності були засвоєні як аксіологічні доміанти національними культурами європейських народів на етапі становлення їх аксіосфер.

Ціннісний тезаурус української мови почав формуватися в період становлення власне української релігійної та національної ідентичності за доби раннього модерну. У писемних пам'ятках конфесійного стилю ранньомодерної доби простежується тенденція до співіснування церковнослов'янізмів і слів «простої мови» для позначення назв чеснот і пороків, що заклала підвалини для становлення українського аксіологічного лексикону сучасної української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості вживання староукраїнської мови в писемних ранньомодерних пам'ятках конфесійного стилю досліджувалися у працях І. Огієнка [1], В. Мойсієнка [2], О. Ніки [3], В. Передрієнка [4] та інших. Дослідження засвідчили, що у другій половині XVI – упродовж XVII століття на території України «проста мова» виконувала функцію своєрідної літературної мови. Саме нею було написано значну кількість проповідницьких, полемічних і катехитичних творів, а також здійснено низку біблійних перекладів [3, с. 34].

Лексика писемних пам'яток конфесійного стилю та її вплив на формування етичної лексики сучасної української мови досліджувалися спорадично на матеріалі окремих пам'яток XVI–XVII ст. Проблема становлення аксіологічного лексикону української мови, зокрема лексики на позначення бінарних етичних опозицій, присвячено декілька наших статей, у яких ми переважно зосереджувалися на дослідженні лексики на позначення цінностей, наприклад, «лексикону смирення», «лексикону цнотливості / розсудливості» [5; 6; 7]. Мовну репрезентацію кожної цінності слід розглядати у межах бінарної опозиції з її антицінністю, оскільки поряд із власним визначенням кожна цінність сприймається як заперечення антицінності у двополусній семантичній опозиції.

Наприклад, смирення як етична цінність повністю може бути охарактеризоване лише з аксіологічної перспективи в опозиції до антицинності, тобто гордості: «Досягти досконалості в чесноті смирення – це позбавитися сутнісних ознак пороку гордості» [8, с. 363]. Тож для повноти розуміння вербалізації аксіологічної опозиції *смирення – гордість* в пам'ятках конфесійного стилю ранньомодерної України дослідження становлення «лексикону гордості» видається необхідним та актуальним.

Метою статті є проаналізувати становлення української лексики на позначення гордості у біблійних писемних пам'ятках ранньомодерної України, написаних «простою мовою», у зіставленні з церковнослов'янськими пам'ятками цієї доби та сучасними українськими перекладами Біблії.

Виклад основного матеріалу. У християнських текстах пізньоантичної доби гордість визначається як один із семи смертних гріхів. Номінацією гордості в грецькій мові Нового Завіту є лексема *ὑπερηφάνια* «гордість», «зарозумілість», «пихатість» [9]. У Новому Завіті *ὑπερηφάνια* розуміється як «стан показної гордості або зарозумілості, що межує із зухвалістю» [9]. «Лексикон гордості» в Новому Завіті, окрім *ὑπερηφάνια* та його деривата *ὑπερήφανος* «гордий», «пихатий», «зарозумілий», «презирливий» містить ряд синонімічних лексем: *ἀλαζονεία* «показна гордовитість», «зарозумілість» і *ἀλαζών* «зарозумілий», «хвалюватий», *κενοδοξία* «марнославлення», «зарозумілість» і *κενόδοξος* «марнославний», «зарозумілий», *φυσίως* «пихатість», «зарозумілість», «надмірне уявлення про власну значущість», *ὑψομα* «зарозумілість», «пихатість», «погордливість», а також ряд дієслів: *ὑπεραίρομαι* «надмірно пишатися собою», «надиматися», *ἐπαίρομαι* «бути зарозумілим, пихатим», *ὑπερφρονέω* «пишатися», «високо думати про себе», «бути зарозумілим», *ὑψηλοφρονέω* / *ὑψηλὰ φρονέω* «високо думати про себе», «бути зарозумілим», *φυσίω* «звисока ставитися до інших», «бути пихатим, зарозумілим», *τυφόομαι* «бути надмірно зарозумілим», «бути надзвичайно гордим» [9].

Іменники та прикметники на позначення гордості, марнославлення і пихатості зустрічаються в Новому Завіті переважно в списках пороків і вад людини (*ὑπερηφάνια* у Мк. 7:22, *ἀλαζονεία* у 1 Ін. 2:16, *ὑπερήφανος* і *ἀλαζών* у Рим. 1:30, *φυσίως* у 2 Кор. 12:20, *κενόδοξος* у Гал. 5:26) або в антитетичних конструкціях в опозиції до слів, що позначають смирення. Наведемо приклади вербалізації аксіологічної опозиції *смирення – гордість* у грецькій мові Нового Завіту: *Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσειται, ταπεινοὺς δὲ δίδωσιν χάριν* «Бог гордим / пихатим протиставляється, а смиренним / покірним дає благодать» (Як. 4:6; 1 Пет. 5:5), *διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν ... καὶ ὕψωσεν ταπεινοὺς* «Він розпорошив гордих / пихатих у думках сердець їхніх ... і підніс смиренних / покірних» (Лк. 1:51–52); *μηδὲ κατὰ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγοούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν* «не з марнославлення, але в смиренні / покорі вважайте один одного вищим від себе» (Флп. 2:3).

У церковнослов'янських писемних пам'ятках XVI ст. «лексикон гордості», що сформувався в грецькому Новому Завіті, передається лексемами *грьдына / гордына*, *гордость*, *грьдыи / гордыи*, *величавыи*, *тщеславіє*, *киченіє*, *възношеніє*, *гордитиса* тощо. Зазначмо, що в Острозькій Біблії 1581 р. (ОБ) та Львівському Апостолі 1574 р. (ЛА) слова *ὑπερηφάνια* і *ἀλαζονεία* відтворюються майже однаково: перше як *грьдына / гордына*, а друге – як *грьдына / гордына* і *гордость*, а в прикметників *ὑπερήφανος* і *ἀλαζών* загалом не передається різниця в значенні:

ὑπερήφανος тричі перекладається як *грьдыи / гордыи* і один раз – як *величавыи*, а *ἀλαζών* по одному разу як *величавыи* і *грьдыи / гордыи*. Проте *κενοδοξία*, *φυσίως* і *ὑψομα* передані окремими словами як *тщеславіє*, *киченіє* і *възношеніє*. У відтворенні дієслів, що належать до «лексикону гордості», у зазначених церковнослов'янських писемних пам'ятках можна побачити дві тенденції. Дієслова *φυσίω* і *τυφόομαι* передаються переважно дериватами від *гордитиса*, наприклад, *го(р)дитиса* (1 Кор. 4:6), *разгордьсте* (1 Кор. 5:2), *разъгордьшася* (1 Кор. 4:18) за окремими винятками, наприклад, *φυσιοῦμενος* як *дмаса* (Кол. 2:18), *φυσίω* як *кичить* (1 Кор. 8:1) чи *тетуфомеνοι* як *напыщени* (2 Тим. 3:4). Інші дієслова, які містять у своїй формі префікс *ὑπερ-*, *ἐπ-* або корінь *ὑψηλ-*, відтворюються словами з семантикою руху вгору, вивищення, піднесення в негативному сенсі, наприклад, *ὑψηλοφρονέω* / *ὑψηλὰ φρονέω* як *высокомудръствовати* (1 Тим. 6:17), *ὑπεραίρομαι* як *превозношуся* (2 Кор. 12:7), *ἐπαίρεται* як *величается* (2 Кор. 11:20), а *ὑπερφρονέω* як *мудръствовати паче* (Рим. 12:3). У Біблії Руській Франциска Скорини спостерігається тенденція до відтворення іменних і прикметникових форм тими ж засобами, що й в Острозькій Біблії, натомість у передачі дієслів ми помітили використання слів «простої мови», зокрема *φυσίω* у 1 Кор. 8:1 передається словом *надымати*, *ὑπερφρονέω* у Рим. 12:3 – *надто смышлати*, а *ὑψηλοφρονέω* у 1 Тим. 6:17 – *высоко помышлати*.

Староукраїнські пам'ятки XVI ст. фіксують появу слів «простої мови» в «лексиконі гордості», наприклад, *пыха*, *пышныи*, *бута*, *бутныи*, *надутиса*, *надыматиса*, *вывышатиса*, *выноситиса* тощо [10, с. 103–104; 11, с. 127–128, 232]. У Пересопницькому Євангелії (1556–1561 рр.) *пыха* вживається як відповідник *ὑπερηφάνια* в Мк. 7:12 (пор. цксл. *грьдына / гордына*), проте *ὑπερήφανος* відтворюється церковнослов'янським *гордыи*. Натомість у Крехівському Апостолі (II пол. XVI ст.) вживається цілий ряд староукраїнських слів для відтворення новозавітного «лексикону гордості», зокрема бачимо послідовне вживання слів *пыха* і *пышныи* для відтворення іменників *ὑπερηφάνια* / *ἀλαζονεία* та прикметників *ὑπερήφανος* / *ἀλαζών* [1, с. 88], наприклад, *Б(о)г са пышным противитъ* (Як. 4:6, 1 Пет. 5:5), *пыха живота* (1 Ін. 2:16), а тепер *са хвалите в пыхах ваших* (Як. 4:16). Цксл. *тщеславіє* і *тщеславныи* (гр. *κενοδοξία* і *κενόδοξος*) передаються в КА як *порожняя хвала* і *хтиви порожней хвалы* [1, с. 97]. Серед дієслівних форм, що відтворюють грецькі *φυσίω* і *τυφόομαι* та відповідають цксл. *гордитиса*, відзначмо *надутиса* і *надыматиса*, наприклад, *вы надулисә есте* (цксл. *разгордьсте*), *иж бы есте не были самѣ в собе надутыми*, *тетуфомеνοι* як *надути* (цксл. *напыщени*), *въдомост надымае(т)* (цксл. *кичить*), *жеби есте один на другого не надымали* (цксл. *не гордитесь*) [1, с. 65–66]. Дієслова з семантикою вивищення, зокрема *ὑπεραίρομαι* і *ἐπαίρομαι*, відтворюються в КА як *выноситиса* і *вывышатиса*.

Використання цих та інших слів як староукраїнських відповідників церковнослов'янським *грьдына / гордына / гордость* і *грьдыи / гордыи*, їх дериватам і синонімам послідовно фіксують лексикографічні праці XVII ст. Наприклад, в «Лексиконі» Памви Беринди наводяться такі відповідники «простої мови» церковнослов'янським «лексемам гордості»:

- 1) цксл. *гордость* – староукр. *хупавость*, *напыщенье*, *надутость* [12, с. 45];
- 2) цксл. *горджуся* – староукр. *пышнюся* [12, с. 45];
- 3) цксл. *гордь / гордыи* – староукр. *пышны(и)*, *бутны(и)* [12, с. 45];

4) цксл. гордына – староукр. пыха, по(м)па, бута, високаа мысл(ь) [12, с. 45];

5) цксл. киченіє – староукр. надутость, хлюба [12, с. 96];

6) цксл. тицеславіє – староукр. порожняа слава [12, с. 162].

В інших староукраїнських пам'ятках цієї доби поряд з цими словами засвідчено вживання також значної кількості дериватів від гордь / горды / гръды, наприклад, гордитиса / гръдитиса, гордына / гръдына, горджъньє, горделивыи / горъделивыи / горъделивъ, гордосердыи, гордовысокии [13, с. 22–25]. Тож у староукраїнських писемних пам'ятках конфесійного стилю XVI–XVII ст. ми спостерігаємо формування власне українського «лексикону гордості», якому властива більша варіативність і розмаїтість лексичних засобів у порівнянні з церковнослов'янською мовою.

Як у випадку з чеснотою смирення, якщо ми зіставимо лексику на позначення гордості, яка вживається в українських біблійних перекладах XIX–XXI ст., то помітимо її очевидний зв'язок з мовним узусом XVI–XVII ст. Наводимо нижче низку слів, що використовуються для вербалізації гордості в перекладах (результати наводяться за такими українськими біблійними перекладами: а) Пантелеймона Куліша, Івана Левицького, Івана Пулюя (КЛП); б) Пилипа Морачевського (ПМ); в) Івана Огієнка (ІО); г) Івана Хоменка (ІХ); д) Олександра Гижі (ОГ); е) Рафаїла Турконяка (РТ); є) Юрія Попченка (ЮП); ж) Міжнародної біблійної ліги (МБЛ)):

1) *гордість / гордоці, бундючність і пиха / пихатість* як відповідники гр. ὑπερηφάνια і цксл. гръдына / гордына / гордость (див. Мк. 7:22);

2) *гордість / гординя / гордоці, хвастоці та пиха* як відповідники гр. ὀλαζονεία і цксл. гръдына / гордына / гордость (див. Як. 4:16, 1 Ін. 2:16);

3) *гордий і пишний / пихатий* як відповідники гр. ὑπερήφανος і цксл. гръдыш / гордыи (див. Лк. 1:51, Рим. 1:30, Як. 4:6, 1 Пет. 5:5, 2 Тим. 3:2);

4) *хвалькуватий / хвалько / хвастун, чванливий / чванько, пишний і зарозумілий* як відповідники гр. ὀλαζών і цксл. величавыи / гръдыш / гордыи (див. Рим. 1:30, 2 Тим. 3:2);

5) *пиха та зарозумілість* як відповідники гр. φούσως і цксл. киченіє (див. 2 Кор. 12:20);

6) *гордість, звеличування, зарозумілість* як відповідники гр. ὑψωμα і цксл. вѣзшошеніє (див. 2 Кор. 10:5);

7) *марнославство / марна слава, гонор і чванливість* як відповідники гр. κενοδοξία і цксл. тицеславіє (див. Флп. 2:3);

8) *марнославний та чванливий* як відповідники гр. κενόδοξος і цксл. тицеславныи (див. Гал. 5:26).

З усього розмаїття вищенаведених мовних засобів, що позначають різні семантичні відтінки гордості як антицінності смирення, впадає в очі послідовне використання біблійними перекладачами, з одного боку, церковнослов'янським гордий, гордість / гординя / гордоці, а з іншого – слів пишний / пихатий та пиха / пихатість, що сягають джерелами староукраїнської «простої мови» XVI–XVII ст. Проілюструймо на прикладі уривка Мк. 7:21–23, в якому подано один з найбільш розлогих етичних каталогів пороків у Євангеліях, дві чіткі тенденції до відтворення грецької лексики ὑπερηφάνια (цксл. гордость / гръдына / гордына), про які ми сказали вище. Для повноти картини становлення «лексикону гордості» в українській мові наводимо також приклади з церковнослов'янської Острозької Біблії та староукраїнського Пересопницького Євангелія:

ОБ: изъ ютръ оуду бо с(е)р(д)ца ч(е)л(ове)ч(ес)ка помышленіа зла исходятъ, прелюбоделіа, любодѣліа, оубійства, татбы, лихоимства, обиды, лукавствіа, лєсть, студодѣліа, око лукаво, хула, *гръдыни*, безумство.

ПЄ: бо з ноутрь ядоу с(е)р(д)ца ч(е)л(ове)чьскаго помышленіа, исходятъ злаа. прелюбоделіа. любодѣліа. оубійства. крадена. лако(м)ства. обиды лоукавства. лєсть. стоудодѣліа. око злое. Роуганіє, *пыха* безумство.

КЛП: З середини бо, з серця чоловіка, думки лихі виходять, перелюбки, блуд, душогубство, злодійства, зажерливість, ледарство, підступ, роспутність, лихе око, хула, *гордоці*, дурочи.

ПМ: Бо з середини, з серця людського виходять лихі думки, прелюбодійства, любодійства, душогубства, крадіж, звірства, лукавства, зради, непотрібства, лихе око, хули, *гордоці*, безумство.

ІО: Бо зсередини, із людського серця виходять лихі думки, розпуста, крадіж, душогубства, перелюби, здирства, лукавства, підступ, безстидства, завидющє око, богозневага, *гордоці*, безум.

ІХ: З нутра бо, з серця людини, виходять недобрі намисли, розпуста, злодійство, вбивство, перелюби, загребуцність, лукавство, обман, безсоромність, заздрий погляд, наклеп, *бундючність*, безглуздя.

ОГ: Тому що з нутра, із серця людини виходять недобрі заміри, перелюб, блуд, убивство, крадіж, лихварство, злоба, підступність, безсоромність, завидюще око, зневага Бога, *пихатість* і безглуздя.

РТ: Адже зсередини, з людського серця виходять злі думки, розпуста, крадіжки, вбивства, перелюб, захланність, лукавство, обман, безсоромність, заздрість, богозневага, *гордоці*, безумство.

ЮП: Бо зсередини, з серця людського, виходять злі думки, перелюби, блуд, убивства, крадіжки, користолобство, нечестя, обман, розпуста, заздрісні очі, лихослів'я, *гордість*, безумство.

МБЛ: Адже це зсередини, з людського серця виходять лихі думки та блуд, грабіжництво, вбивство, перелюб, жадність, злоба, брехня, непристойність, заздрість, наклеп, *пиха* й дурість.

Висновки. Вербалізація аксіологічної антицінності гордості у сучасних біблійних перекладах свідчить про поєднання староукраїнських, церковнослов'янських і грецьких традицій у мовній репрезентації релігійно-етичних цінностей в українській мові. Дослідження української мовної практики у сфері біблійного перекладу від доби раннього модерну до сучасності чітко вказує, що початки сучасного аксіологічного лексикону української мови слід відносити до конфесійних текстів ранньомодерної доби, написаних староукраїнською «простою мовою». Водночас слід враховувати той факт, що слова на позначення релігійно-етичних цінностей в українській мові виявляють чітку кореляцію з мовним узусом у грецькій мові Нового Завіту. Отже, дослідження аксіологічного тезаурусу української мови, зокрема в релігійно-етичному сегменті, слід засновувати на лінгвокомпаративних і перекладознавчих студіях.

Перспективи дослідження вбачаємо в діахронічному дослідженні становлення українського етичного лексикону із залученням методів корпусної лінгвістики, проведенні компаративного вивчення представлення етичних цінностей в українській мові в зіставленні з церковнослов'янською та грецькою мовою Нового Завіту.

Література:

1. Огієнко І. Українська літературна мова XVI-го ст. і український Крехівський апостол. Варшава : Друкарня синодальна, 1930. Т. 2. 192 с.
2. Мойсієнко В., Ніка О. «Проста мова» в Україні та Білорусі в XVI столітті. *Слов'янські обрії*. 2013. С. 3–25.
3. Ніка О. Мовний узус і проста мова. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика*. 2013. Вип. 24. С. 31–34.
4. Передрієнко В. А. Староукраїнська «проста мова» XVI–XVIII ст. В контексті формування національної літературної мови. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2001. Вип. 4. С. 16–23.
5. Левко О. В. Становлення «лексикону смирення» у церковнослов'янських і староукраїнських біблійних пам'ятках XVI ст. *Мовні та концептуальні картини світу*. 2022. Вип. 72 (2). С. 57–74.
6. Levko, O. Axiological Opposition of Humility and Pride in the 17th-century Ukrainian Didactic Gospels. *Logos (Lithuania)*. 2022. Vol. 111. P. 45–55.
7. Levko, O. Rendition of σοφρων and σοφροσύνη in Ukrainian translations of the New Testament. *Zeitschrift für Slawistik*, 2023. Vol. 68(3). P. 440–464.
8. Roberts Robert C., Wood W. Jay. Understanding, Humility, and the Vices of Pride. *The Routledge handbook of virtue epistemology* / ed. H. D. Battaly. New York ; London : Routledge, Taylor & Francis Group, 2020. P. 363–375.
9. Nida Eugene A., Louw Johannes P. Greek-English Lexicon of the New Testament : Based on Semantic Domains, 2nd edn. New York : United Bible Societies, 1989.
10. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : у 28-ми вип. Випуск 3 (Богъ – Весъной) / Відп. ред. Д. Гринчишин, М. Чікало / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 1996. 253 с.
11. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : у 28-ми вип. Випуск 5 (Впрашати – Выпродати) / Відп. ред. Д. Гринчишин, М. Чікало / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 1998. 258 с.
12. Лексикон словенороский Памви Беринди: Пам'ятки української мови XVII ст. / Упор. і передмова Василя Німчука. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1961. 271 с.
13. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : у 28-ми вип. Випуск 7 (Головнѣйший – Десатина) / Відп. ред. Д. Гринчишин, М. Чікало / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2000. 256 с.

Levko O. Rendition of the “Lexicon of Pride” in Church Slavonic and Old Ukrainian Bible Translations of Early Modern Ukraine

Summary. The article analyzes the rendition of Ukrainian vocabulary used to denote the axiological antivalue of pride

in biblical texts of early modern Ukraine, written in Church Slavonic and in the vernacular Old Ukrainian “prosta mova” (“simple speech”, “Ruthenian language”), in comparison with modern Ukrainian translations of the New Testament. It is demonstrated that the formation of the Ukrainian axiological thesaurus is closely connected with the confessional writing of the 16th–17th centuries. Confessional texts of the early modern period reveal, for the first time, a tendency toward interaction between lexemes from the Old Ukrainian vernacular and Church Slavonic in the designation of moral categories. The study of the verbalization of pride in biblical texts shows a stable correlation between the Ukrainian linguistic usage and the Greek original of the New Testament, which substantiates the need for a comparative linguistic approach in researching the axiological dominants of the Ukrainian lexical system.

The article substantiates the importance of analyzing the verbalization of ethical concepts in binary oppositions at the textual, lexical, and semantic levels, considering the dichotomous nature of Christian axiology. It traces the reproduction of the “Greek lexicon of pride” in Church Slavonic and Old Ukrainian translations of the New Testament, including the Ostroh Bible, the Lviv Apostle, the Bible of Francysk Skaryna, the Peresopnytsia Gospel, and the Krekhiv Apostle; it also compares the lexical usage of pride-related vocabulary in contemporary Ukrainian Bible translations. The study concludes that modern Ukrainian religious and ethical vocabulary is the result of a long process of reception and transformation of the Old Ukrainian, Church Slavonic, and Greek traditions.

Future research is envisioned to involve corpus linguistics methods and to expand the comparative analysis of axiological lexemes across Ukrainian, Church Slavonic, and New Testament Greek.

Key words: translation studies, Bible translation, rendition, semantics, semantic equivalence, Ukrainian language, Church Slavonic, New Testament Greek, axiological linguistics, confessional discourse, ethical vocabulary, pride, humility.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025